

Vabakonna platvorm.

*Tugev kodanikuühiskond on
elujõulise demokraatia alus –
mitte riigi vastand, vaid selle
parim partner.*

Eesti kodanikuühiskond seisab inimeste avalike huvide eest, jälgib võimu teostamist, pakub sotsiaalse närviga olulisi teenuseid ja hoiab koos kogukondi. Selleks vajab vabakond riigilt partnerlust, mitte paternalismi; stabiilsust, mitte projektipõhist ellujäämist; tunnustust, mitte üksnes talumist. Käesolev platvorm koondab Eesti vabakonna seisukohad 2027. aasta Riigikogu valimisteks ning ootuse, et kodanikuühiskonna teemad jõuavad valimislubadustest koalitsioonilepingusse ja üldistest kavatsustest konkreetsete tegudeni.

01

Demokraatia ei hoia end ise.

Demokraatlik Eesti ei ole iseenesestmõistetav. Rahvusvahelised õigusriigi ja demokraatia seirearuanded liigitavad Eesti paigalseisjaks: riigiks, kus demokraatia areng ei liigu paremuse suunas. Samal ajal on vähenenud inimeste usaldus poliitikute ja riigiasutuste vastu ning kasvanud mure õigusloome läbipaistvuse, inimeste järelvalvevõimetuste laienemise ja kodanikuühiskonna tegutsemisvabaduste pärast.

Need on demokraatiakriisi varajased hoiatusmärgid.

Demokraatlike väärtusi ei hoia elus seadused üksi. Vaja on erakondi, kes mõtestavad ja mõistavad demokraatia sisu, ning tugevat kodanikuühiskonda, kes hoiab võimu läbipaistva ja vastutavana. Usalduse taastamine eeldab tegusid, mitte loosungeid.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Demokraatia hoidmine algab koalitsioonileppes.

- 01** Koalitsioonileppe koostamisel **küsitakse vabakonna organisatsioonidelt sisulist tagasisidet** ning sellega ka päriselt arvestatakse.
- 02** Kodanikuühiskonna, demokraatia ja osaluse teemad saavad senisest **olulisema tähelepanu haridusvaldkonna prioriteetides**, sh õppekavades.
- 03** Koostöös Riigikogu ja kodanikuühiskonnaga **kaardistatakse viimastel aastatel demokraatiat nõrgestanud muudatused**, mida kasutatakse erakondade ja vabakonna vahelise sisulise dialoogi alusena. Mure demokraatia käekäigu pärast peab põhinema analüüsil, mitte loosungitel.

02

Tugev vabakond ei teki iseenesest.

Eesti kodanikuühiskond on rahvusvahelises võrdluses tugev, kuid see tugevus ei püsi iseenesest. Vabakonna areng eeldab teadlikku riigi panust: **stabiilset rahastust, toimivaid tugistruktuure ja selget arusaama, et kodanikuühiskond on avaliku ruumi lahutamatu osa**, mitte selle kõrvaltegevus.

Viimastel aastatel on riigi strateegiline tugi vabakonnale nõrgenenud. Kodanikuruumi arendamisega tegelevate ametikohtade arv on vähenenud, rahastus on killustunud lühiajalisteks projektitoetuteks ning organisatsioonid peavad üha enam tegutsema pidevas ebakindluses. See piirab ühenduste võimet inimeste eest kosta, kogukondi toetada, avalikus arutelus osaleda ja olulistes turutõrke valdkondades teenuseid pakkuda.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Pikaajaline rahastus, mitte ellujäämine.

- 01** **Strateegiliste partnerite rahastamine** ministeeriumides jätkub ja laieneb. Seda ei asendata projektipõhise rahastusega ega kaotata.
- 02** Vabaühendustele luuakse **pikaajaline ja stabiilne rahastusmudel**, mis võimaldab planeerida tegevust vähemalt kolme aasta vaates ning millele on võimalik kandideerida avaliku konkursi kaudu.
- 03** Töötatakse välja **ühtsem rahastamissüsteem**, mis vähendab killustatust ning toetab vabaühenduste sõltumatust poliitilisest tõmbetuulest.
- 04** Taastatakse **Kodanikuühiskonna Sihtkapitali roll** sõltumatu vabakonna võimestajana. KÜSK peab olema ühenduste arengut toetav, mitte üksnes ministeeriumide rakenduslik rahastuskanal.
- 05** Suurendatakse Kodanikuühiskonna Sihtkapitali eelarvet ning tagatakse, et selle kaudu oleks võimalik toetada nii ühenduste arengut, huvikaitsevõimekust kui ka kogukondlikku tegevust.
- 06** Siseministeeriumis **tugevdatakse kodanikuühiskonna arendamisega tegelevat võimekust**. Riigil peab olema selge vastutaja, kelle ülesanne on hoida ja arendada suhteid vabakonnaga.
- 07** Toetatakse vabaühenduste **tehisaru- ja digivõimekuse arendamist**, et vähendada halduskoormust ning tugevdada ühenduste huvikaitse-, teenuste osutamise, andmehalduse ja mõju hindamise võimekust.

03

Osalus ei ole formaalsus.

Eestis on olemas head põhimõtted ja juhendid kodanike ning huvirühmade kaasamiseks. Probleem ei ole teadmiste puudumises, vaid selles, et neid põhimõtteid ei rakendata järjekindlalt. Liiga sageli küsitakse arvamust alles siis, kui põhiotsused on juba tehtud; tagasisidet antakse vähe või üldse mitte; kaasamise kvaliteet sõltub rohkem üksikute ametnike heast tahtest kui toimivast süsteemist.

Kaasamine, mille kaudu ei saa otsuseid mõjutada, ei ole sisuline osalus. See loob näilise avatuse, kuid vähendab tegelikku usaldust. Kui inimestelt ja organisatsioonidelt küsitakse sisendit, peab olema selge, kuidas seda kasutatakse, milliste ettepanekutega arvestatakse ning miks osa ettepanekuid kõrvale jäetakse.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Kaasamine peab muutma otsuseid.

- 01** Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja reform viiakse ellu nii, et kaasamise nõuded oleksid selged, kohustuslikud ja rakendatavad.
- 02** Huvirühmad kaasatakse seadusloome varases etapis ning mõistliku etteteatamisajaga, mitte alles siis, kui põhiotsused on juba tehtud.
- 03** Ministeeriumid kaardistavad oma valdkonna vabähendused ning hoiavad nendega sisulist ja regulaarset dialoogi.
- 04** Kaasatud osapooltele antakse sisulist tagasisidet: selgitatakse, milliste ettepanekutega arvestati, millistega mitte ja miks.
- 05** Riiklikult strateegilistes nõukogudes, juhtgruppides ja nõukodades on vabakond esindatud alati, kui arutav teema puudutab kodanikuühiskonda, avalikku huvi, sihtgruppe või kogukondi.
- 06** Kaasamisprotsessides tehakse läbipaistvaks, kelle huve osapooled esindavad – kas tegemist on avaliku huvi, sihtrühma huvi või sektori ärihuviga.
- 07** Digitaalsed kaasamislahendused arendatakse koos vabähenduste ja kasutajatega ning need peavad toetama sisulist osalust, ettepanekute jälgitavust ja antud sisendiga arvestamist.

04

Partner, mitte üksnes teenusepakkuja.

Vabaühendused pakuvad avalikes huvides olulisi teenuseid ja teevad seda sageli väga hästi. Paljudes valdkondades jõuavad just ühendused inimesteni, kelleni riik ise ei jõua, ning neil on teadmised, usaldus ja kogemus, mida avalikul sektoril alati ei ole.

Väljakutse tekib siis, kui riigi ja vabaühenduse suhe taandub üksnes **tellija ja täitja loogikale**. Vabaühendused on oma valdkonna eksperdid, keda tuleb kaasata ka eesmärkide seadmisel, lahenduste kujundamisel ja mõju hindamisel. Partnerlus tähendab, et sektorite koostöös arutatakse läbi nii ühiskondlikud eesmärgid kui ka viisid, kuidas nendeni jõuda. See on enamat, kui juba ettemääratud tingimustega riigihankele kandideerimine.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Lähimuspõhimõtte praktikasse.

- 01** Avalikke ülesandeid delegeeritakse **võimalikult kodaniku- ja kogukonnalähedasel tasandil**. Lähimuspõhimõtte (subsidiaarsus) peab olema praktiline tegutsemisviis, mitte üksnes deklaratsioon.
- 02** Vabaühendusi tunnustatakse **oma valdkonna ekspertide ja kogukondade esindajatena**, kellel on võime ühiskondlikele probleemidele paindlikult ja kiiresti reageerida.
- 03** Avalik sektor kasutab vabaühendustega koostöös **partnerlusmudeleid**, kus ühendused on kaasatud eesmärkide seadmisel, lahenduste kujundamisse ja mõju hindamisse.
- 04** Teenuste rahastamisel ja delegeerimisel **ei käsitleta vabaühendusi üksnes odava teenusepakkujana**. Arvestada tuleb ka kvaliteeti, kogukondlikku usaldust, huvikaitserolli ja organisatsiooni kestlikkust.
- 05** Projektikonkursside ja riigihangete kõrval kasutatakse rohkem **pikaajalisi koostöö- ja partnerluslepinguid**, kui teenuse või valdkonna iseloom eeldab järjepidevust.
- 06** **Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsioon ajakohastatakse** Riigikogu ja kodanikuühiskonna koostöös ning seda järgitakse riigi ja vabakonna tegeliku partnerluse alusena.

05

Läbipaistvus ei ole valik.

Demokraatia toimib siis, kui kodanikel on võimalik aru saada, kelle huvides otsuseid tehakse ja kuidas kujuneb poliitiline mõju. **Läbipaistvus on usalduse eeldus.**

Erakondade rahastamise, poliitiliste annetuste ja mõjuisikutega kohtumiste läbipaistvuses esineb jätkuvalt puudujääke. Avalikkusel ei ole selget ülevaadet, kes poliitikaprotsesse tegelikult mõjutavad, milliste huvide eest seistakse ning kes on ettepaneku autor.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Avalik kohtumiste logi, selged piirid.

- 01** Riigikogu liikmed ja valitsusasutused peavad **avalikku, ühtset ja masinloetavat kohtumiste logi**, kust on näha, kellega, millal ja mis eesmärgil otsustajad kohtuvad. Lobi- ja huvikaitsekohtumiste andmed peavad olema kergesti leitavad, võrreldavad ja arusaadavad.
- 02** **Erakondade rahastamise reeglid vaadatakse üle**, et piirata üksikute isikute era- ja ärihuvide ebaproportsionaalset mõju erakondlikule poliitikale.
- 03** Piiratakse **nn pöörduse efekti** poliitikakujundamises: kõrgetelt riigi- ja poliitikakujundamise ametikohtadelt erasektori või huvirühmade esindajateks liikumine ning vastupidine liikumine peab olema läbipaistev, ajaliselt mõistlikult piiratud ja huvide konflikti riske arvestav.
- 04** Poliitilise mõjutustegevuse reeglid muudetakse selgemaks, et avalikkusel oleks võimalik **eristada avaliku huvi esindamist, sektori huvikaitset ja erahuvidel põhinevat lobitegevust**.
- 05** **Avaliku sektori tehisaru ja automatiseeritud otsustustoe kasutamine peab olema läbipaistev, põhjendatud ja demokraatlikult kontrollitav**. Kodanikel ja vabaühendustel peab olema võimalik mõista, kus selliseid lahendusi kasutatakse, millistele andmetele need tuginevad ja kuidas need otsuseid mõjutavad.

06

Seadus peab kaitsma, mitte takistama.

Vabaühenduste tegevus sõltub õigusruumist, mis toetab kodanikuaktiivsust või muudab selle tarbetult keeruliseks. Eestis on vabaühenduste õiguslik keskkond mitmes osas **ajale jalgu jäänud**: annetamine ei ole piisavalt soodustatud, ühenduste halduskoormus on ajas kasvanud ning kriisiolukordades ei ole vabakonna roll ja õiguslik staatus piisavalt selgelt määratletud.

Samal ajal tuleb iga uue piirangu puhul hinnata, kuidas see mõjutab kodanikuühiskonna tegevusvabadust. Reeglid, mis on mõeldud avaliku korra, läbipaistvuse või julgeoleku kaitseks, ei tohi ebaproportsionaalselt piirata kogunemisvabadust, väljendusvabadust ega ühenduste tegutsemisvõimet.

Seadus peab looma keskkonna, kus inimesed saavad ühiste huvide eest seista, kogukondi arendada ja avalikus elus osaleda. Kodanikuühiskonna reguleerimise lähtekoht peab olema usaldus ja põhiõiguste kaitse.

• MIDA OOTAME ERAKONDADELT

Usaldus ja põhiõiguste kaitse.

- 01** Annetuste tulumaksusoodustusi laiendatakse nii, et eraisikute ja ettevõtete annetamist vabaühendustele soodustatakse senisest rohkem. See tugevdab vabakonna sõltumatust riigieelarvelisest rahastusest.
- 02** Korrakaitseseaduse reform ei tohi laiendada politsei volitusi kogunemiste ja meeleavalduste ennetavaks keelamiseks. Kogunemisvabadus ja väljendusvabadus on põhiõigused.
- 03** Vabaühenduste roll, õiguslik staatus ja tegutsemisraamistik **kriisiolukordades määratletakse selgelt.**
- 04** Vähendatakse vabaühenduste haldus- ja registritoimingute koormust. **Registreerimis- ja muudatuskulud ei tohi kohelda vabakondi sarnaselt ettevõtetega.**
- 05** Õigusloomes hinnatakse iga kodanikuühiskonda puudutava muudatuse mõju ühenduste tegutsemisvabadusele, halduskoormusele ja põhiõiguste kaitsele.

07

Kriis ei küsi, kas oled valmis.

Eesti julgeolekuolukord on muutunud ning kriisideks valmisolek ei ole abstraktne tulevikuteema. See puudutab riigi kõrval ka kogukondi, vabaühendusi ja inimesi, kes peavad kriisiolukorras toime tulema, teisi aitama ja ühiskonna sidusust hoidma.

Kodanikuühiskond on kriisides asendamatu partner. Vabaühendused jõuavad inimesteni, kelleni riik alati ei ulatu; vabatahtlikud suudavad kiiresti reageerida; kogukondlikud võrgustikud aitavad märgata abivajajaid, jagada usaldusväärset infot ja hoida ühiskonda koos. See roll ei piirdu kitsalt julgeolekuvaldkonnaga. Kriisivalmidus puudutab ka sotsiaalvaldkonda, haridust, tervist, lõimumist, noori ja haavatavaid sihtrühmi.

Praegu on see potentsiaal liiga vähe kasutatud. Kriisi ajal ei ole võimalik partnerlust alles leiutama hakata. See tuleb **kokku leppida ja läbi harjutada enne kriisi.**

• MIDA NÕUAME ERAKONDADELT

Partnerlus enne kriisi, mitte kriisi ajal.

- 01** Kaardistatakse kriisideks olulised vabaühendused eri valdkondades, mitte ainult kitsalt julgeoleku- ja päästevaldkonnas.
- 02** Määratletakse valdkondlikult olulisemate ühenduste rollid ja ülesanded kriisiolukorras ning tagatakse neile vastav **ettevalmistus, väljaõpe ja lepinguline partnerlus.**
- 03** Vabaühendused **kaasatakse kriisiplaanide koostamisse ja õppustesse**, et nende roll, valmisolek ja koostöö riigiasutustega oleksid läbi mõeldud enne tegelikku kriisi.
- 04** Töötatakse välja selged põhimõtted, kuidas kriisi ajal kiiresti aktiveeruvat **kodanikuaktiivsust** (uusi vabatahtlikke, annetusi, kodanikualgatusi) tõhusalt, turvaliselt ja koordineeritult rakendada.
- 05** Kriisivalmiduse rahastamisel arvestatakse **vabaühenduste võimekuse kasvatamisega**, sealhulgas ettevalmistuse, inimeste, ressursside ja turvaliste digilahendustega – ilma nendeta ei saa neilt kriisis partnerlust eeldada.

Kuidas me ootuste täitmist hindame?

Vabaühenduste Liit hindab erakondade seisukohti selle platvormi põhjal nii enne valimisi kui ka koalitsioonikõneluste ajal. Meie jaoks ei piisa üldisest toetusest kodanikuühiskonnale: **ootame konkreetseid lubadusi, millel on selge sisu, vastutaja ja elluviimise suund.**

Lubadused, mis jäävad koalitsioonileppest välja, kipuvad jääma ka poliitikas tagaplaanile. Seetõttu on meie miinimumootus, et kodanikuühiskonna tugevdamise teemad jõuavad koalitsioonilepingusse **konkreetsete kohustustena, mitte üldiste kavatsustena.**

Tugev kodanikuühiskond ei ole riigi vastand.

See on demokraatliku riigi parim partner.

